

بررسی تأثیر تمرکز مالکیت بر رابطه بین ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۲/۰۱

تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۲/۲۹

کد مقاله: ۵۱۶۵۸۱

فرزین خوشکار^۱، مجید مرادی^۲، مریم صابری^۳

چکیده

هدف اصلی مقاله، بررسی تأثیر مرکز مالکیت بر رابطه بین ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷ می‌باشد؛ که در این راستا هموارسازی سود به‌عنوان متغیر وابسته و ذخیره مطالبات مشکوک الوصول، به‌عنوان متغیر مستقل می‌باشد؛ تمرکز مالکیت نیز به‌عنوان متغیر تعدیل‌گر می‌باشد. اندازه بانک، اهرم مالی، نسبت اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره و نسبت جریان نقدی عملیاتی نیز، به‌عنوان متغیرهای کنترل می‌باشند. نمونه آماری تحقیق ۱۷ بانک بوده و روش پژوهش هم از نوع توصیفی-همبستگی با رویکرد کاربردی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات در بخش مبانی نظری از روش کتابخانه‌ای و در بخش آزمون فرضیات از روش اسناد کاوی صورت‌های مالی می‌باشد. به‌طور کلی روش آزمون فرضیات از روش همبستگی و رگرسیون چندگانه است. نتایج تحقیق نشان داد بین ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد و تمرکز مالکیت نیز موجب ضعیف شدن این ارتباط می‌شود. نتایج مربوط به متغیرهای کنترلی نیز گویای ارتباط مستقیم و معناداری بین اهرم مالی و هموارسازی سود بوده و بین اندازه بانک و نسبت اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره با هموارسازی سود ارتباط معکوس و معناداری مشاهده گردید، همچنین بین نسبت جریان نقدی عملیاتی و هموارسازی سود رابطه معناداری یافت نشد.

واژگان کلیدی: هموارسازی سود، مطالبات مشکوک الوصول، تمرکز مالکیت

۱- نویسنده مسئول، مدرس گروه حسابداری و مدیریت موسسه آموزش عالی ناصر خسرو، ساوه، ایران

۲- عضو هیأت علمی گروه حسابداری موسسه آموزش عالی ناصر خسرو، ساوه ایران

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری موسسه آموزش عالی ناصر خسرو، ساوه ایران

۱- مقدمه

پدیده هموارسازی سود در طول نیم قرن اخیر موضوع موردعلاقه‌ای برای محققین حسابداری و مالی بوده است. این پدیده به رفتار آگاهانه‌ای اطلاق می‌شود که به منظور کاهش نوسان‌های دوره‌ای سود شکل می‌گیرد. علیرغم کنترل‌هایی که مقامات نظارتی انجام می‌دهند، به عقیده اکثر محققان، مدیران شرکت‌ها، بنابر دلایل مختلفی، سود دوره جاری شرکت را افزایش یا کاهش می‌دهند. مدیران شرکت‌ها با توجه به نوع صنعت و شرایط زمانی و مکانی، از روش‌های مختلفی برای هموارسازی سود استفاده می‌کنند. از جمله این روش‌ها، زمان‌بندی تحصیل و فروش دارایی‌ها، تعدیل ذخایر مطالبات مشکوک الوصول، تغییر روش‌های حسابداری، تغییر برآوردهای حسابداری و تصمیمات اقتصادی می‌باشد.

صنعت واسطه‌گری مالی از جمله صنایعی است که به لحاظ نوع کار و ترکیب دارایی‌ها از وضعیت خاصی برخوردار می‌باشد که اکثر روش‌های هموارسازی در این صنعت مورد استفاده قرار نمی‌گیرند و به همین دلیل، در اکثر تحقیقاتی که در مورد موضوع هموارسازی سود انجام گرفته است، بانک‌ها و شرکت‌های واسطه‌گری مالی از جامعه آماری مورد مطالعه کنار گذاشته شده‌اند. از جمله روش‌هایی که در این گونه شرکت‌ها می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای هموارسازی سود بکار رود، تعدیل ذخایر مطالبات مشکوک الوصول می‌باشد.

سیاست‌های حسابداری بر بسیاری تصمیمات استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی تأثیرگذار است. بخشی از این سیاست‌ها موجب تغییر ثروت اقتصادی یا جریان‌های نقدی استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی می‌شود، برخی دیگر نیز بر رفتار افراد مانند مشتریان، کارکنان و مردم عادی نسبت به شرکت اثر می‌گذارد که این اثرات می‌تواند مستقیم یا غیرمستقیم باشد. نتایج اقتصادی حاصل از سیاست‌ها و رویه‌های مختلف حسابداری در طیف استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی متفاوت است. سیاست‌های متفاوت حسابداری برای یک سرمایه‌گذار یا بستانکار، بر تصمیمات مالی‌اش تأثیرگذار خواهد بود و در مورد واحد تجاری به سبب افشای اطلاعات می‌تواند به تغییر در قیمت سهام آن شرکت منجر گردد.

۲- بیان مسئله

سود به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های حسابداری است که همواره برای مقاصد مختلفی نظیر ارزش‌گذاری سهام، ارزیابی عملکرد مدیریت شرکت‌ها و مواردی از این قبیل مورد توجه بوده است. وقوع بحران‌های مالی در سال‌های اخیر سبب نشانه رفتن انگشت اتهام به سوی حسابداری و گزارشگری مالی شد و اعتبار سامانه گزارشگری مالی در جلب اعتماد عموم را خدشه‌دار ساخت. از این رو پژوهشگران و تحلیلگران مالی نیز توجه خود را از تأکید صرف بر رقم سود به سوی کیفیت سود معطوف کردند. سودهای کم کیفیت می‌تواند سبب تخصیص ناکارآمد منابع و در نتیجه انتقال نامناسب ثروت شود. در این راستا دستیابی به کیفیت مطلوب سود، نیازمند وجود سازوکارهای از جمله استقرار حاکمیت شرکتی مناسب در سطح شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی است (نوردن و استون، ۲۰۱۷).

هموارسازی سود نوعی عمل آگاهانه است که توسط مدیریت و با استفاده از ابزارهای خاصی در حسابداری برای کاستن از نوسانات در سود انجام می‌گیرد. به بیان دیگر هموارسازی سود در محدوده اصول و استانداردهای پذیرفته‌شده حسابداری حاصل می‌شود. در هموارسازی سود به واسطه جابجایی که در درآمدها و هزینه‌ها انجام می‌گیرد سود یک یا چند دوره مالی تغییر یافته و تعدیل می‌شود، در واقع می‌توان گفت هموارسازی سود عمل عالمانه‌ای است که توسط مدیریت انجام می‌شود. هموارسازی سود عبارت است از اعمال نظر مدیریت شرکت در تقدم و تاخر ثبت حسابداری هزینه‌ها و درآمدها یا به حساب گرفتن هزینه‌ها یا انتقال آن‌ها به سال‌های بعد، به طوری که باعث شود شرکت در طول چند سال متوالی از روند سود بدون تغییرات عمده برخوردار باشد. هدف مدیریت این است که شرکت را در نظر سرمایه‌گذاران و بازار سرمایه، باثبات و پویا نشان دهد. به‌عنوان مثال یک معامله بعنوان هزینه در صورت سود و زیان به جای افشای آن در یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی، دو شیوه گزارشگری متفاوت است که یک نوع اطلاعات را انتقال می‌دهد، اما تأثیر آن‌ها بر اعداد حسابداری به‌عنوان مبنایی برای قراردادهای کتبی بین شرکت با طرف قراردادش فرق می‌کند (آلایانیس و همکاران، ۲۰۱۸).

پدیده هموارسازی سود در طول نیم قرن اخیر موضوع موردعلاقه برای محققین حسابداری و مالی بوده است. این پدیده به رفتار آگاهانه‌ای اطلاق می‌شود که به منظور کاهش نوسان‌های دوره‌ای سود شکل می‌گیرد (الهیاری و سرتاجی، ۱۳۹۳). علیرغم کنترل‌هایی که مقامات نظارتی انجام می‌دهند، به عقیده اکثر محققان، مدیران شرکت‌ها، بنابر دلایل مختلفی سود دوره جاری شرکت را افزایش یا کاهش می‌دهند. مدیران شرکت‌ها با توجه به نوع صنعت و شرایط زمانی و مکانی، از روش‌های مختلفی برای هموارسازی سود استفاده می‌کنند. از جمله این روش‌ها، زمان‌بندی تحصیل و فروش دارایی‌ها، تعدیل ذخایر مطالبات مشکوک‌الوصول، تغییر روش‌های حسابداری، تغییر برآوردهای حسابداری و تصمیمات اقتصادی می‌باشد (عبدی و زارعی، ۱۳۹۴).

منظور از نسبت ذخیره مطالبات مشکوک الوصول همان ریسک اعتباری بانک می‌باشد. میزان ریسک اعتباری یکی از شاخص‌های مهم و تاثیر گذار در مدیریت ریسک است. ریسک اعتباری است که از قصور طرف قرارداد، یا در حالتی کلی‌تر ریسکی است که از «اتفاقی اعتباری» به وجود می‌آید. بدین صورت که قرض‌دهنده‌ها از بازپرداخت وامی که به قرض‌گیرنده داده بودند، نگران بودند. به همین خاطر گاهی اوقات ریسک اعتباری را 'ریسک نکول' هم گویند. ریسک اعتباری از این واقعیت ریشه می‌گیرد که طرف قرارداد، نتواند یا نخواهد تعهدات قرارداد را انجام دهد. به طور کلی‌تر ریسک اعتباری را می‌توان به‌عنوان ضرر محتمل که در اثر یک رخداد اعتباری اتفاق می‌افتد، بیان کرد (نورانی، ۱۳۸۵).

منظور از تمرکز مالکیت این است که عمده سهام شرکت در اختیار افراد محدودی است که مالکیت متمرکز گویند. در صورتیکه که تعداد مالکان زیاد و درصد مالکیت پایین باشد عدم تمرکز می‌گویند. دستمز و لن (۱۹۸۵) که صاحب-نظران مباحث مربوط به ساختار مالکیت می‌باشند، سه شاخص برای محاسبه میزان تمرکز مالکیت معرفی کرده‌اند که شامل: میزان مالکیت بیست سهامدار بزرگ، میزان مالکیت پنج سهامدار بزرگ و شاخص هرفیندال است (خورشیدی، ۱۳۹۲).

ایجاد بحران در سیستم بانکی به علت عدم بازگشت مطالبات، به دلیل وابستگی گسترده فعالیت‌های سایر بخش‌های اقتصادی به بانک، جهت تجهیز منابع، به سرعت قابل تسری به بخش‌های مختلف اقتصاد بوده و در نتیجه می‌توان کل نظام اقتصادی را با مخاطراتی مواجه سازد. به همین علت، شناسایی عوامل ایجاد مطالبات غیر جاری و راهکارهای کنترل و جلوگیری از آن، برای سیاستگذار، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد (خلیلی و احمدی، ۱۳۹۵).

سیاست‌های حسابداری بر بسیاری تصمیمات استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی تاثیر گذار است. بخشی از این سیاست‌ها موجب تغییر ثروت اقتصادی یا جریان‌های نقدی استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی می‌شود، برخی دیگر نیز بر رفتار افراد مانند مشتریان، کارکنان و مردم عادی نسبت به شرکت اثر می‌گذارد که این اثرات می‌تواند مستقیم یا غیرمستقیم باشد. نتایج اقتصادی حاصل از سیاست‌ها و رویه‌های مختلف حسابداری در طیف استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی متفاوت است. سیاست‌های متفاوت حسابداری برای یک سرمایه‌گذار یا بستانکار، بر تصمیمات مالی‌اش تأثیرگذار خواهد بود و در مورد واحد تجاری به سبب افشای اطلاعات می‌تواند به تغییر در قیمت سهام آن شرکت منجر گردد (جوادی و رضایی، ۱۳۹۶).

بنابراین مسئله اصلی تحقیقی حاضر بدینگونه می‌باشد که: آیا تمرکز مالکیت بر رابطه بین ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود بانکهای پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران تأثیرگذار است؟

۳- پیشینه تحقیق

تحقیقات پیشین، انگیزه ی بانک‌ها را در بکارگیری ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و نتایج به دست آمده را مورد بررسی قرار داده و بر روی انگیزه‌های مدیریت و دیگر متغیرهای تصمیم‌گیری در مورد میزان و نحوه ذخیره‌گیری مطالبات مشکوک الوصول متمرکز شده است. اغلب مطالعات گذشته در حوزه ی مدیریت سود به طور کلی تاثیر عوامل حاکمیت شرکتی نظیر مالکان نهادی و تمرکز مالکیتی که ممکن است توانایی مدیران را برای انجام مدیریت (هموارسازی) سود محدود نماید، نادیده گرفته اند که این موضوع خود، انگیزه ای برای انجام مطالعه حاضر می‌باشد. با سابقه تحقیقات انجام شده پیرامون موضوع و نتایج حاصل در داخل و خارج از کشور و نظرات علمی موجود در رابطه با موضوع تحقیق، موارد به شرح ذیل، قابل ذکر است.

جوادی و رضایی (۱۳۹۶) رابطه بین هموارسازی سود و اندازه شرکت را در شرکت‌های پذیرفته‌شده در سازمان بورس اوراق بهادار تهران به استثناء شرکت‌های سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری‌های مالی در یک بازه زمانی ۷ ساله از ۱۳۸۸-۱۳۹۴ را مورد مطالعه قرار داد و منتج گردید اگر چه مدیران شرکت‌ها، هموارسازی سود انجام می‌دهند ولی رابطه معنی داری بین هموارسازی و اندازه شرکت وجود ندارد. همچنین از آزمون t و چهار مدل رگرسیون دو متغیره برای آزمون تاثیر هموارسازی سود بر ارزش شرکت استفاده نمود که نتایج نشان دهنده عدم تاثیر هموارسازی سود بر افزایش ارزش این شرکت‌ها بود.

خلیلی و احمدی (۱۳۹۵) به بررسی میزان ارتباط تغییرات نرخ ذخایر مطالبات مشکوک الوصول با سودهای گزارش شده، با استفاده از مدل رگرسیون چند متغیره پرداخت. نتایج این آزمون بیانگر وجود ارتباط معنی دار بین تغییرات نرخ ذخایر مطالبات مشکوک الوصول با سودهای گزارش شده می‌باشد که این موضوع حاکی از وجود پدیده هموارسازی سود در سیستم بانکی است. در بررسی جداگانه ای، میزان تاثیر متغیر (میزان نیاز به تامین مالی خارجی) بر سطح هموارسازی سود در سیستم بانکی مورد آزمون قرار گرفته است. نتیجه این آزمون وجود رابطه معنی دار بین میزان نیاز به تامین مالی خارجی و هموارسازی را تایید نکرده است. در نهایت سطح هموارسازی سود در بانکهای دولتی و خصوصی مورد بررسی قرار گرفت که نتایج حاصله نشان دهنده رد نشدن فرضیه بالاتر بودن سطح هموارسازی سود در بانکهای خصوصی نسبت به بانکهای دولتی بود.

آلایانیس و همکاران (۲۰۱۸) در تحقیقی به بررسی تأثیر تمرکز مالکیت بر رابطه بین ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود بانک‌ها پرداخته اند. هموارسازی سود به‌عنوان متغیر وابسته و ذخیره مطالبات مشکوک الوصول به‌عنوان متغیر

مستقل می‌باشد. تمرکز مالکیت نیز به‌عنوان متغیر تعدیل‌گر می‌باشد. نتایج تحقیق نشان داد بین ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد و تمرکز مالکیت نیز موجب ضعیف شدن این ارتباط می‌شود. بواتیر و همکاران (۲۰۱۶) به‌طور تجربی طریق‌های که بانک از ذخیره مطالبات مشکوک الوصول (LLP) برای هموارسازی سود خود تحت تاثیر ساختار مالکیت و محیط نظارتی استفاده می‌کند را مورد بررسی قرار داده و بدین منظور پایگاه داده ای برای بانک‌های تجاری اروپایی طی سالهای ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳ با اطلاعات کامل ساختار مالکیتی بانک‌ها ایجاد و همچنین از متد خوشه ای برای تمایز بین درجه تمرکز مالکیت بانک‌ها استفاده شده است. در این تحقیق شواهدی مبنی بر اینکه بانک‌ها با ساختار مالکیتی متمرکز از LLP برای هموارسازی سود خود استفاده می‌کنند، یافتیم. این رفتار در کشورهای با رژیم نظارتی قوی یا کیفیت بالای حسابداری خارجی اما مستقل از سطح حمایتی سهامداران، نوع شرکت حسابداری (۵ حسابرس بزرگ و یا شرکت‌های دیگر) نوع سهامدار کل، سطح ریسک‌پذیری بانک و سطح بدهی غیر بیمه‌ای کمتر به چشم می‌خورد. بانک‌ها با ساختار مالکیت پراکنده این رفتار مدیریت سود را از خود نشان نمی‌دهند. از طرفی یافته‌های تحقیق منتج به این واقعیت گردید که بانک‌ها با سطح تمرکز مالکیتی بالا از LLP برای هموارسازی سود خود در کشورهای با سیستم نظارتی ضعیف یا کیفیت حسابداری خارجی ضعیف استفاده می‌کنند که این امر ضعف و عملکرد نادرست مکانیزم‌های حکومتی داخلی و خارجی را نشان می‌دهد و این مساله خود، نیاز به مکانیزم‌های حکومتی قانونمند را مطرح می‌سازد.

۴- فرضیات تحقیق

- ۱- بین ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود رابطه معناداری وجود دارد.
- ۲- تمرکز مالکیت بر رابطه بین ذخیره مطالبات مشکوک الوصول با هموارسازی سود تأثیر معناداری دارد.

نمودار ۱: مدل مفهومی تحقیق (آلایانیس و همکاران، ۲۰۱۸)

مدلهای رگرسیونی آزمون فرضیات بصورت زیر می‌باشد (آلایانیس و همکاران، ۲۰۱۸):

$$1) ES_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 CR_{i,t} + \beta_2 FL_{i,t} + \beta_3 SIZE_{i,t} + \beta_4 OUTD_{i,t} + \beta_5 OCF_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

$$2) ES_{i,t} = \alpha_0 + \beta_1 CR_{i,t} + \beta_2 CO_{i,t} * CR_{i,t} + \beta_3 FL_{i,t} + \beta_4 SIZE_{i,t} + \beta_5 OUTD_{i,t} + \beta_6 OCF_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

که در آن: ES= هموارسازی سود، CR= ذخیره مطالبات مشکوک الوصول، OUTD= اعضای غیرموظف هیئت مدیره، CO= تمرکز مالکیت، FL= اهرم مالی، SIZE= اندازه بانک، OCF= نسبت جریان نقدی عملیاتی

۵- روش تحقیق

این پژوهش از نوع تحقیق همبستگی و از حیث هدف، از نوع کاربردی و از بعد زمان، گذشته نگرد و از لحاظ توجه و نتایج، نتیجه گرا می باشد. از لحاظ نحوه و دقت بررسی، این تحقیق از نوع سری زمانی می باشد. یعنی نمونه آماری تنها در یک دوره زمانی مشخص از سال ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷، جهت جمع آوری داده های مورد نیاز، مورد بررسی، قرار گرفته اند.

۵-۱- روش گردآوری اطلاعات

در این تحقیق، برای جمع آوری اطلاعات، مرتبط با مبانی تئوریک و ادبیات پژوهش، از روش مطالعه کتابخانه ای، استفاده شده است و با مراجعه به کتب و مقالات و پایان نامه ها، اطلاعات لازم برای این بخش، جمع آوری شده است و برای جمع آوری اطلاعات مالی، از اطلاعات و ارقام موجود در بورس اوراق بهادار تهران، استفاده شده است. به همین جهت، اطلاعات مورد نیاز از گزارش های مالی منتشر شده، از سوی بانک ها، سایت رسمی بورس اوراق بهادار تهران و همچنین، نرم افزار بانک اطلاعاتی ره آورد نوین، استخراج شده است.

۶- تعاریف متغیرها

الف) متغیر وابسته: هموارسازی سود (ES)

جهت محاسبه میزان هموارسازی سود بانکها از فرمول زیر استفاده شده است (الایانیس، ۲۰۱۸):
نسبت ضریب تغییرات برای تغییر در سری زمانی سود تقسیم بر ضریب تغییرات برای تغییر در سری زمانی فروش.

$$CV\Delta I = \frac{\sqrt{\sum(\Delta I - \bar{\Delta I})^2/n - 1}}{\bar{\Delta I}}$$

$$CV\Delta S = \frac{\sqrt{\sum(\Delta S - \bar{\Delta S})^2/n - 1}}{\bar{\Delta S}}$$

ΔI = تغییر سود در یک دوره، ΔS = تغییر فروش در یک دوره، ضریب تغییرات = CV، میانگین فروش = I، میانگین فروش = S

ب) متغیر مستقل

۱) نسبت ذخیره مطالبات مشکوک الوصول (CR)

نسبت مطالبات سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول از صورت های مالی بانک استخراج می شود.

ج: متغیر تعدیل گر تمرکز مالکیت (CO)

در این تحقیق به منظور محاسبه میزان تمرکز مالکیت از شاخص هرفیندال هریشمن^۱ استفاده شد که برابر با مجموع مجذور درصد سهم مالکیت هر یک از سهامداران می باشد.

د: متغیر کنترلی

۱) اهرم مالی (FL)

در این پژوهش، برای اندازه گیری اهرم مالی بانک از تقسیم ارزش دفتری بدهی های بلندمدت بر کل دارایی ها استفاده می - شود (جندقی، ۱۳۹۱).

$$FL = BV / TOTL \text{ ASSETS}$$

$$BV = \text{ارزش دفتری بدهی های بلند مدت}$$

1. Herfindahl Index = $\sum si^2$

۲) اندازه بانک (SIZE)

اندازه بانک از طرق مختلفی مانند داراییها محاسبه می‌شود که در این پژوهش از طریق داراییها محاسبه شده است. یعنی لگاریتم نبری کل داراییها به‌عنوان معیار سنجش اندازه بانک می‌باشد (نورانی، ۱۳۸۵).

کل داراییها) = Ln(اندازه بانک)

۳) نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره (OUTD)

نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره؛ از تقسیم تعداد اعضای غیرموظف به تعداد کل اعضای هیئت مدیره بدست می‌آید.

۴) جریان نقدی عملیاتی (OCF)

برای محاسبه جریان نقدی عملیاتی از فرمول زیر استفاده می‌شود:

$$OCF = NI + NCC + \Delta WC$$

که در آن: NI سود خالص و NCC هزینه‌های غیرنقدی که می‌بایست به سود خالص اضافه شود؛ زیرا این نوع هزینه‌ها موجب کاهش سود خالص شده اما از بابت آن وجهی خارج نشده است مانند استهلاک (ریکاردو، ۲۰۱۲).

۷- تجزیه و تحلیل داده‌ها**۷-۱- آمار توصیفی متغیرهای تحقیق**

جدول ۱: آمار توصیفی متغیرهای تحقیق

متغیر	تعداد مشاهدات	میانگین	انحراف معیار	کمترین مقدار	بیشترین مقدار	چولگی	کشدگی
هموارسازی سود	۸۵	۰/۳۵۸۷	۰/۱۲۹۵	۰/۰۴۳۲	۰/۶۱۳۲	۳/۹۸۰	۵/۷۷۵۳
ذخیره مطالبات مشکوک الوصول	۸۵	۰/۳۵۸۸	۰/۱۵۴۳	۰/۱۹۸۴	۰/۵۹۹۳	۲/۱۷۶	۳/۹۲۳۴
تمرکز مالکیت	۸۵	۰/۳۹۹۲	۰/۱۳۱۴	۰/۰۷۳۲	۰/۷۳۲۵	۱/۹۹۳	۴/۱۶۵
اندازه شرکت	۸۵	۱۴/۱۸۷۹	۳/۰۵۳۶	۹/۵۱۰۷	۱۷/۲۹۶۵	۲/۲۱۹	۸/۲۱۱
اعضای غیرموظف هیئت مدیره	۸۵	۰/۳۲۶۵	۰/۱۷۷۳	۰/۲۰۰	۰/۴۰۰	۳/۱۶۵	۵/۲۶۵
اهرم مالی	۸۵	۰/۵۹۲۴	۰/۱۳۰۴	۰/۳۳۱۶	۰/۶۴۸۲	۲/۳۳۷	۳/۱۷۲
نسبت جریان نقدی عملیاتی	۸۵	۰/۴۷۶۹	۰/۱۴۰۹	۰/۲۷۶۹	۰/۷۱۴۳	۳/۰۹۳	۳/۸۹۳

با توجه به جدول ۱، میانگین هموارسازی سود شرکت‌های نمونه برابر با ۰/۳۵۷۸ بوده و کم‌ترین و بیشترین مقدار آن به ترتیب برابر با ۰/۰۴۳۲ و ۰/۶۱۳۲ می‌باشد. بررسی میزان چولگی و کشدگی این متغیر که بایستی به ترتیب ۰ و ۳ باشد تا متغیر دارای توزیع نرمال باشد، نشان می‌دهد که این متغیر دارای توزیع نرمال نیست. با توجه به نگاره ۲، آماره توصیفی متغیرهای تحقیق؛ بالاترین میانگین مربوط به متغیر اندازه شرکت و کمترین میانگین مربوط متغیر تمرکز مالکیت می‌باشد. بالاترین انحراف معیار مربوط به متغیر اندازه شرکت و کمترین انحراف معیار مربوط به متغیر هموارسازی سود می‌باشد.

۷-۲- آزمون نرمال بودن توزیع متغیر وابسته تحقیق

در جدول ۲ نتایج آزمون K-S برای متغیر هموارسازی سود شرکت‌های نمونه ارائه شده است:

جدول ۲: نتایج آزمون نرمال بودن متغیر وابسته تحقیق

متغیر	تعداد (N)	آماره (K-S)	سطح اهمیت (Sig)
هموارسازی سود	۸۵	۳/۸۸۳	۰/۰۰۰

با توجه به این که برای متغیر هموارسازی سود، سطح اهمیت آماره K-S کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین فرضیه H_0 مبنی بر نرمال بودن توزیع این متغیرها در سطح اطمینان ۹۵٪ رد شده و بیان‌گر این است که متغیر مدیریت سود از توزیع نرمال برخوردار نمی‌باشند.

نرمال بودن متغیر وابسته، شرط لازم برای مدل‌های رگرسیون است، بنابراین لازم است قبل از آزمون فرضیه‌ها این متغیر نرمال سازی شود. در این پژوهش برای نرمال سازی داده‌ها از تابع انتقال جانسون^۱ بهره گرفته شده و توسط نرم افزار ۱۶ Minitab مورد تجزیه و تحلیل واقع شده است. نتایج حاصل از آزمون K-S بعد از فرآیند نرمال سازی داده‌ها به شرح جدول ۳ می‌باشد.

جدول ۳: نتایج آزمون نرمال بودن متغیر وابسته تحقیق بعد از فرآیند نرمال سازی

متغیر	تعداد (N)	آماره (K-S)	سطح اهمیت (Sig)
هموارسازی سود	۸۵	۱/۵۹۸	۰/۱۶۵

با توجه به جدول ۳، از آن جایی که بعد از نرمال سازی داده‌ها سطح اهمیت (Sig.) آماره کولموگروف-اسمیرنوف برای متغیر وابسته بالاتر از ۰/۰۵ می‌باشد (۰/۱۶۵)، بنابراین فرضیه H_0 در سطح اطمینان ۹۵٪ تأیید شده و بیان‌گر این است که متغیر هموارسازی سود بعد از فرآیند نرمال سازی، دارای توزیع نرمال می‌باشند.

۳-۷- بررسی همبستگی میان متغیرهای تحقیق

۱- هموارسازی سود، ۲- ذخیره مطالبات مشکوک الوصول، ۳- تمرکز مالکیت، ۴- اندازه شرکت، ۵- اعضای غیرموظف هیئت مدیره، ۶- اهرم مالی، ۷- نسبت جریان نقدی عملیاتی

جدول ۴: آزمون همبستگی پیرسون

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
۱	۱						
۲		۱					
۳			۱				
۴				۱			
۵					۱		
۶						۱	
۷							۱

۴-۷- بررسی هم خطی میان متغیرهای تحقیق

جدول ۵: آزمون هم خطی

متغیرها	مقدار ویژه	شاخص وضعیت
ذخیره مطالبات مشکوک الوصول	۲,۶۸۹	۴,۵۵۴
تمرکز مالکیت	۳,۴۲۲	۵,۳۱۴
اندازه شرکت	۳,۹۰۹	۵,۱۰۹
اعضای غیرموظف هیئت مدیره	۴,۲۶۵	۶,۳۸۴
اهرم مالی	۴,۸۲۱	۷,۶۲۲
نسبت جریان نقدی عملیاتی	۵,۱۶۵	۸,۱۹۳

همان گونه که مشاهده می‌نماید؛ مقادیر ویژه نزدیک به صفر همبستگی داخلی پیش بینی‌ها زیاد است و تغییرات کوچک در مقادیر داده‌ها، منجر به تغییرات بزرگ در برآورد ضریب معادله رگرسیون منجر می‌شود. مقادیر ویژه نشان‌دهنده‌ی احتمال همبستگی داخلی بین متغیرها می‌باشد.

1-Johnson Transformation

شاخص وضعیت با بیشتر از ۱۵ نشانه‌دهنده احتمال هم خطی بین متغیرهای مستقل است و مقادیر بیش از ۳۰ بیانگر مشکل جدی در استفاده از رگرسیون در وضعیت موجود می‌باشد (حساس یگانه و دیگران، ۱۳۸۸). از طرفی تمامی شاخص‌های وضعیت کوچکتر از ۱۵ می‌باشند که نشان‌دهنده عدم وجود هم خطی بین متغیرهای مستقل است.

۷-۵- سایر مفروضات کلاسیک رگرسیون چندگانه

برای سنجش اعتبار مدل و بررسی مفروضات رگرسیون کلاسیک، لازم است، علاوه بر بررسی عدم وجود هم خطی بین متغیرهای مستقل وارد شده در مدل، آزمون‌هایی در ارتباط با نرمال بودن باقیمانده‌ها، همسانی واریانس‌ها، استقلال باقیمانده‌ها و عدم وجود خطای تصریح مدل (خطی بودن مدل) نیز انجام شود.

برای آزمون نرمال بودن جملات خطا، از آزمون‌های مختلفی، میتوان استفاده کرد. یکی از این آزمون‌ها، آزمون جاکوبو برا می‌باشد. در این تحقیق نیز، از این آزمون استفاده شده است که نتایج آن حاکی از آن است که باقیمانده‌های حاصل از برآورد مدل تحقیق، در سطح اطمینان ۹۵٪ از توزیع نرمال برخوردار هستند، به طوری که احتمال مربوط به این آزمون، بزرگتر از ۵٪ می‌باشد.

یکی دیگر از مفروضات آماری رگرسیون کلاسیک، همسانی واریانس باقیمانده‌ها می‌باشد. در صورتیکه واریانس‌ها، نا همسان باشند، بر آورد کننده، خطی نا اریب بوده و کمترین واریانس را، نخواهد داشت. در این مطالعه، برای بررسی همسانی واریانس‌ها، از آزمون برش - پاگان است. با توجه به سطح اهمیت این آزمون که کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد، فرضیه صفر، مبنی بر وجود همسانی واریانس رد شده و میتوان گفت، مدل، دارای مشکل نا همسانی واریانس می‌باشد. در این مطالعه، برای رفع این مشکل، در برآورد، از روش برآورد حداقل مربعات، تعمیم یافته (GLS) استفاده شده است. همچنین در این مطالعه، برای آزمون همبسته نبودن باقیمانده‌ها که یکی از مفروضات تجزیه و تحلیل رگرسیون می‌باشد و خود همبستگی نامیده میشود، از آزمون دوربین واتسون () $D - W$ استفاده شده است. با توجه به نتایج اولیه برآورد مدل مقدار آماره دوربین واتسون از آنجائیکه ما بین ۱/۵ و ۲/۵ می‌باشد، میتوان نتیجه گرفت، باقیمانده‌ها مستقل از هم می‌باشد. علاوه بر این، برای آزمون اینکه، مدل دارای رابطه خطی است و اینکه، آیا مدل، مورد نظر تحقیق از نظر رابطه خطی بودن و یا غیر خطی بودن، درست تبیین شده است یا خیر، از آزمون رمزی استفاده گردیده است. با توجه به اینکه سطح اهمیت آزمون رمزی بزرگتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنا براین فرضیه صفر این آزمون، مبنی بر خطی بودن مدل، تایید شده و مدل دارای خطای تصریح نمی‌باشد. خلاصه نتایج آزمون‌های فوق در جدول‌های زیر، ارائه شده است:

جدول ۶: نتایج آزمون‌های مربوط به مفروضات آماری برای مدل اول

آماره Ramsey		آماره Durbin-Watson		آماره Breusch-Pagan		آماره Jarque-Bera	
P-Value	F	D		P-Value	F	P-Value	X ²
۰/۴۲۵۴	۸/۲۷۶۹	۲/۱۷۶		۰/۰۰۰۰	۴/۲۹۰۹	۰/۱۷۶۸	۱/۷۹۳۴

جدول ۷: نتایج آزمون‌های مربوط به مفروضات آماری برای مدل دوم

آماره Ramsey		آماره Durbin-Watson		آماره Breusch-Pagan		آماره Jarque-Bera	
P-Value	F	D		P-Value	F	P-Value	X ²
۰/۱۵۴۶	۷/۱۹۸	۱/۸۰۳		۰/۰۰۰۰	۳/۳۲۷۶	۰/۱۹۳۲	۱/۴۳۶۶

۷-۶- نتایج آزمون چاو و هاسمن

جدول ۸: نتایج آزمون چاو و هاسمن برای مدل اول

آزمون	تعداد	آماره	مقدار آماره	درجه آزادی	P-Value
چاو	۸۵	F	۴/۱۶۵۷	۵	۰/۰۰۰۰
هاسمن	۸۵	X ²	۶/۳۲۶۷	۶	۰/۰۰۰۰

جدول ۹: نتایج آزمون چاو و هاسمن برای مدل دوم

آزمون	تعداد	آماره	مقدار آماره	درجه آزادی	P-Value
چاو	۸۵	F	۶/۰۳۲۶	۵	۰/۰۰۰۰
هاسمن	۸۵	X ²	۵/۴۴۳۷	۶	۰/۰۰۰۰

با توجه به نتایج آزمون چاو و P-Value آن؛ فرضیه آزمون در سطح اطمینان ۹۵٪ رد شده و بیان‌گر این است که می‌توان از روش داده‌های پانل استفاده نمود. همچنین با توجه به نتایج آزمون هاسمن و P-Value آن که کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، فرضیه

جدول ۱۱: نتایج حاصل از رگرسیون چندمتغیره فرضیه دوم

نوع متغیر	نماد	نام متغیر	ضریب	آماره t	سطح معنی دار
متغیر وابسته	Y	هموارسازی سود	—	—	—
مقدار ثابت	α	آلفا	۰/۱۱۲	۲/۱۶۵	۰/۰۰۱
متغیر مستقل	X1	ذخیره مطالبات مشکوک الوصول	۰/۱۸۴*	۲/۰۹۳	۰/۰۰۲
متغیر تعدیلگر	X2	تمرکز مالکیت* ذخیره مطالبات مشکوک الوصول	-۰/۲۲۹*	-۴/۲۷۶	۰/۰۰۰
متغیرهای کنترل		اهرم مالی	۱/۸۳۲*	۴/۰۱۱	۰/۰۰۰
		اندازه شرکت	-۰/۴۷۸*	-۳/۴۳۸	۰/۰۰۰
		نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره	-۱/۶۹۰*	-۳/۱۰۹	۰/۰۰۰
		نسبت جریان نقدی عملیاتی	۰/۱۷۷*	۱/۶۶۲	۰/۱۰۹
		دوربین واتسون	۱/۸۰۳	—	—
		آماره F	۷/۳۲۵	—	۰/۰۰۰
R		ضریب همبستگی	۰,۷۹۳	—	—
R Square		ضریب تعیین	۰,۶۲۸	—	—
Adjusted R Square		ضریب تعیین تعدیل شده	۰,۶۲۷	—	—

*: سطح معنی داری برابر با ۰/۰۵ می باشد.

همانگونه که این نگاره نشان می دهد، ذخیره مطالبات مشکوک الوصول، تمرکز مالکیت، اندازه شرکت، اهرم مالی و نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره ($p\text{-value} < 5\%$) تأثیر معناداری بر هموارسازی سود شرکت دارند و نسبت جریان نقدی عملیاتی هیچ تأثیری بر هموارسازی سود شرکت ندارد. ضریب متغیرها نشان می دهد که تأثیر نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره بر هموارسازی سود شرکت نسبت به بقیه متغیرها بیشتر است.

متغیرهای ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و اهرم مالی بر هموارسازی سود شرکت تأثیر مستقیم و معنادار دارد و متغیر تمرکز مالکیت، اندازه شرکت و نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره بر هموارسازی سود شرکت تأثیر معکوس و معناداری دارد.

مثبت بودن ضریب متغیر ذخیره مطالبات مشکوک الوصول (۱/۸۴) حاکی از تأثیر مستقیم ذخیره مطالبات مشکوک الوصول بر هموارسازی سود شرکتها می باشد؛ به طوری که با افزایش ۱ واحدی ذخیره مطالبات مشکوک الوصول، هموارسازی سود ۰/۱۸۴ واحد افزایش می یابد.

منفی بودن ضریب متغیر تمرکز مالکیت (-۰/۲۲۹) حاکی از تأثیر معکوس تمرکز مالکیت بر هموارسازی سود شرکتها می باشد؛ به طوری که با افزایش ۱ واحدی تمرکز مالکیت، هموارسازی سود نیز به میزان ۰/۲۲۹ واحد کاهش می یابد.

با مقایسه ضرائب متغیر ذخیره مطالبات مشکوک الوصول در جداول (۹-۴) و (۱۰-۴)؛ فرضیه دوم تأیید می شود و می توان نتیجه گرفت که تمرکز مالکیت موجب کاهش تأثیر مستقیم ذخیره مطالبات مشکوک الوصول بر هموارسازی سود شرکت می شود.

با توجه به مقدار آماره F الگوی رگرسیون برآزش شده معنادار است و با توجه به ضریب تعیین تعدیل شده، این متغیرها ۶۲/۷ درصد از تغییرات هموارسازی سود شرکت را توضیح می دهند.

آمار دوربین واتسون نیز چون بین ۱/۵ تا ۲/۵ می باشد پس می توان نتیجه گیری کرد که بین متغیرها مشکل خودهمبستگی وجود ندارد.

۷-۷-۳- نتایج آزمون مربوط به متغیرهای کنترلی

در بررسی معنی داری ضرایب با توجه نتایج ارائه شده؛ از آنجایی که احتمال آماره t برای ضرائب متغیرهای اندازه شرکت، اهرم مالی و نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره کوچک تر از ۰/۰۵ می باشد؛ در نتیجه وجود رابطه معنی داری میان اندازه شرکت، اهرم مالی و اعضای غیرموظف با هموارسازی سود شرکتها در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد تأیید قرار می گیرد.

منفی بودن ضریب متغیر اندازه شرکت و نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره حاکی از تأثیر معکوس اندازه شرکت و نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره بر هموارسازی سود شرکتها می باشد؛ و مثبت بودن ضریب متغیر اهرم مالی؛ حاکی از تأثیر مستقیم اهرم مالی بر هموارسازی سود شرکتها دارد. نسبت جریان نقدی عملیاتی بر هموارسازی سود تأثیر معناداری ندارد.

ردیف	فرضیه	نتیجه
۱	ذخیره مطالبات مشکوک الوصول بر هموارسازی سود تأثیر معناداری دارد.	تأیید فرضیه تأثیر مستقیم و معنادار
۲	تمرکز مالکیت بر رابطه بین ذخیره مطالبات مشکوک الوصول با هموارسازی سود تأثیر معناداری دارد.	تأیید فرضیه کاهش تأثیر

۸ - بحث و نتیجه گیری

هموارسازی سود به رفتار آگاهانه‌ای اطلاق می‌شود که از جانب مدیریت شرکت و به طور عمدیه برای کاهش نوسان‌های دوره‌ای سود انجام می‌شود. به طور عام، پژوهشگران بر این باورند که سرمایه‌گذاران ترجیح می‌دهند در شرکت‌هایی سرمایه‌گذاری کنند که دارای یک روند سودآوری یکنواخت و ثابت باشند و شرکت‌هایی که سود پر نوسانی گزارش می‌کنند، ریسک بیشتری نسبت به شرکت‌های دیگر دارند. تحلیلگران مالی، سود را به‌عنوان یک عامل اساسی در بررسی‌ها و قضاوت‌های خود مد نظر قرار می‌دهند. به همین دلیل، مدیران برای نشان دادن تصویری مطلوب از شرکت و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری انگیزه‌ای قوی دارند تا سود را مدیریت کنند (یوجا و بروسا، ۲۰۱۱).

هموارسازی سود، عدم اطمینان از جریان‌های نقدی آتی شرکت را برای سهامداران بیشتر می‌کند که این موضوع منجر به عدم تقارن اطلاعات بین سهامداران و مدیران می‌شود (باتاچاریا و همکاران، ۲۰۱۲). مدیریت سود فرصت طلبانه در مواقعی که عدم تقارن اطلاعاتی بالاتر است، بیشتر اتفاق می‌افتد (ترومن و تیتمن، ۱۹۸۸).

-پیشنهادها

این تحقیق با توجه به شواهد حاصل از مطالعه و نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها، پیشنهادهایی برای سازمان بورس اوراق بهادار تهران، سهامداران و مدیران شرکت‌ها به شرح زیر دارد:

براساس نتایج فرضیه اول مبنی بر تأثیر مستقیم و معنادار ذخیره مطالبات مشکوک الوصول بر هموارسازی سود به مدیران بانک‌ها توصیه می‌شود:

تدوین استانداردهای قوی اعطای اعتبار به وام‌گیرندگان و طرف‌های مقابل.

توجه به تغییرات اقتصادی از جمله تحریمها، تورم، ارز و ...

بانک‌ها باید ریسک اعتباری موجود در تمامی محصولات و فعالیت‌هایشان را شناسایی و مدیریت نمایند. بانک‌ها باید مطمئن شوند که ریسک محصولات و فعالیت‌های جدید، قبل از ارائه یا تعهد انجام، به کمک روش‌های مناسب مدیریت ریسک و کنترل‌های کافی تحت بررسی قرار گرفته و پیش‌تر توسط هیات مدیره یا کمیته مناسب دیگری به تصویب رسیده است.

بانک‌ها بایستی اطمینان حاصل کنند که اعطای اعتبار به درستی مدیریت شده و سطح اعتبارات در سطحی است که با استانداردهای احتیاطی و حدود مجاز داخلی هم‌خوانی دارد. بانک‌ها باید سیستم کنترل‌های داخلی را پایه ریزی و تقویت نمایند به نحوی که مطمئن شوند هرگونه استثناء نسبت به خط مشی‌ها، روش‌ها و حدود، به موقع به رده مناسب مدیریتی جهت اقدام گزارش می‌شود.

افزایش درصد مالکیت مدیریتی در بانک و واگذاری بخشی از سهام شرکت به مدیران در جهت همسو کردن منافع آنان با سهامداران و کاهش هموارسازی سود.

استفاده از حسابرسان و مؤسسات حسابرسی خبره در جهت حسابرسی دقیقتر صورت‌های مالی در جهت اطلاع‌رسانی بهتر به سهامداران و کاهش هموارسازی سود توسط مدیران شرکت.

براساس نتایج فرضیه دوم مبنی بر اینکه تمرکز مالکیت موجب کاهش ارتباط ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود می‌گردد به مدیران بانک‌ها توصیه می‌شود.

در زمان بالا رفتن ذخایر مطالبات مشکوک الوصول؛ نظارت خود را بر روی رفتار مدیران بیشتر کرده و بخشی از سهام شرکت را به مدیران واگذار شود و تمرکز مالکیت را بالا ببرند؛ زیرا این امر موجب کاهش هزینه نمایندگی، عدم تقارن اطلاعاتی و هموارسازی سود می‌گردد و مدیران خود را در سود و زیان شرکت سهیم می‌دانند.

1 - Ujah and Brusa

2 - Batacharia et al

3 - Trueman and Titman

با توجه به تأثیر معکوس اعضای غیرموظف هیئت مدیره بر هموارسازی سود توصیه می‌شود سازمان بورس اوراق بهادار تهران الزاماتی مبنی بر بکارگیری تعداد بیشتر اعضای غیرموظف هیئت مدیره برای شرکت‌ها در نظر بگیرند. زیرا این امر موجب شفافیت و سطح بالاتر افشای اطلاعات می‌گردد.

با توجه به تأثیر معکوس و معنادار اندازه شرکت بر هموارسازی سود؛ توصیه می‌شود کسانی که قصد ورود به بازار سرمایه و سرمایه‌گذاری بر روی سهام شرکت‌ها را دارند و بحث افشای و شفافیت اطلاعات برای آنان از اهمیت بالایی برخوردار است؛ بر روی شرکتهایی سرمایه‌گذاری کنند که اندازه بزرگتری دارند زیرا در شرکت‌های بزرگتر هموارسازی سود کمتر اتفاق می‌افتد.

-پیشنهادها جهت تحقیقات آتی

با توجه به نتایج تحقیق به دانشجویان پیشنهاد می‌شود موضوع این پژوهش را در زمینه‌های زیر انجام دهند :

- ۱- بررسی رابطه بین نسبت ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود به تفکیک صنعت در بورس تهران
- ۲- مطالعه تأثیر نوع مالکیت بر روی روابط بین نسبت ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود
- ۳- بررسی عوامل مؤثر بر هموارسازی سود شرکت‌ها با استفاده از الگوریتم ژنتیک و شبکه‌های عصبی مصنوعی
- ۴- بررسی رابطه بین نسبت ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود به تفکیک مراحل چرخه عمر در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران

منابع

- ابراهیمی، امراله، (۱۳۹۳)، تأثیر هزینه مطالبات مشکوک الوصول بر شفافیت سود و زیان بانک‌ها، نشریه حسابدار رسمی شماره ۸
- ابویسانی، براتعلی (۱۳۹۵). بررسی راه‌های افزایش سودآوری در نظام بانکی (مورد مطالعه: بانک ملت). پایان نامه کارشناسی ارشد، موسسه عالی آموزش بانکداری.
- احمدپور احمد، رسائیان امیر؛ (۱۳۹۰)؛ " بررسی رابطه اختلاف قیمت پیشنهادی خرید و فروش سهام با نوسانات بازده سهام و ارزش بازار شرکت در بورس اوراق بهادار تهران"، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی وزارت دارایی.
- احمدپور احمد؛ رسائیان امیر؛ (۱۳۹۱)؛ " رابطه بین معیارهای ریسک و اختلاف قیمت پیشنهادی خرید و فروش سهام در بورس اوراق بهادار"، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، شماره ۴۶، صفحات ۴۵-۴۷.
- احمدزاده، موسی، نوری، روح اله، اسفیدانی، محمدرحیم، اکبری، محسن، (۱۳۹۶) بررسی ساختار سرمایه و منابع مالی بانک کشاورزی و آرایه راهکارهایی مناسب جهت بهینه کردن آن، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، سال دوازدهم، شماره ۳۸.
- احمدیان، علی اشرف (۱۳۹۴). مدیریت ریسک اعتباری، چالش پیشروی تامین مالی در سیستم بانکی ایران. انتشارات بوم سازه (پایگاه سیویلیکا)
- ارمشی، مینا (۱۳۹۳). شناسایی متغیرهای مؤثر بر ریسک اعتباری مشتریان حقیقی بانک سامان (شعب شمال کشور)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی
- ازواجی، علالدین، (۱۳۹۶). ارزیابی اثرات سیاست‌های آزادسازی مالی و تغییرات نرخ بانکی بر توسعه بخش مالی در اقتصاد ایران با استفاده از تکنیک VECM، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، سال هفتم.
- باقری، حسن (۱۳۹۴). تحلیل عوامل مؤثر بر سودآوری بانکهای تجاری (بانک رفاه). فصلنامه تحقیقات اقتصادی، س ۷، ش ۲۱.
- جندقی غلامرضا (۱۳۹۱). آمار و کاربرد آن در مدیریت و اقتصاد. : علم گستر کریمه.
- جوادی محمدرضا و رضایی فاطمه (۱۳۹۶). رابطه بین هموارسازی سود و اندازه شرکت را در شرکت‌های پذیرفته‌شده در سازمان بورس اوراق بهادار تهران به استثناء شرکت‌های سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری‌های مالی در یک بازه زمانی ۷ ساله از ۱۳۸۸-۱۳۹۴. مدیریت مالی. دوره چهارم - شماره ۱/۱.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۴). مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
- حساس یگانه یحیی (۱۳۸۹) تأثیر گزارش حسابرسان مستقل بر تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان. فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی. دوره ۱، شماره ۱، بهار ۱۳۸۲، صفحه ۴۱-۶۰.
- خاکی غلامرضا (۱۳۷۹). روش تحقیق. نشر بازتاب. تهران.
- خلیلی، رضا، احمدی سیروس (۱۳۹۵)، هموارسازی سود از طریق تعدیل ذخایر مطالبات مشکوک الوصول در بانک‌ها، پایان نامه کارشناسی ارشد، موسسه عالی آموزش بانکداری ایران

- خورشیدی، رزیتا، (۱۳۹۲)، ارزیابی کفایت ذخیره مطالبات لوصول بانک ملت برای پوشش مطالبات غیر قابل وصول، پایان نامه کارشناسی ارشد، موسسه عالی آموزش بانکداری ایران
- رساییان، امیر (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین معیارهای حسابداری ارزیابی عملکرد و ارزش افزوده اقتصادی (EVA) در بورس اوراق بهادار تهران"، نامه اقتصادی مفید، سال سیزدهم، شماره ۶۰، ص ۶۱-۸۸.
- سرمد، زهره (۱۳۸۳). تشریح مؤلفه های یک مقاله مبتنی بر تحقیقات تجربی. فصلنامه دانش مدیریت. ۳۷ و ۳۸، شماره ۰، پاییز ۱۳۷۶.
- سید جوادین، سید رضا. شمس یزدانی، شمس (۱۳۹۰). بررسی عوامل موثر بر قصد استفاده مشتریان از خدمات بانکداری اینترنتی (مطالعه موردی بانک سامان). فصلنامه دانش مدیریت. دوره ۱۸، شماره ۳، تابستان ۱۳۹۰
- عبدی، امیر، زارعی ایوب (۱۳۹۴)، عوامل موثر بر ناکارایی ذخیره مطالبات مشکوک الوصول بانکها، پایان نامه کارشناسی ارشد، موسسه عالی آموزش بانکداری ایران
- عزیزی سرخنی، مهدی؛ الهقلیزاده آذری، مهدی؛ کردلوئی، حسین. (۱۳۹۵) بررسی زیرساختهای موجود بانک تجارت برای استقرار بانکداری الکترونیکی. فصلنامه علمی ترویجی مدیریت (پژوهشگر)، ۵ (۱۰:۱-۱۱).
- علامتی، اصغر، قائمی، محمد حسین؛ قیطاسوند، محمود و توجکی محمود، (۱۳۹۵)، ارتباط بین ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و هموارسازی سود در بانکها، پایان نامه کارشناسی ارشد، موسسه عالی آموزش بانکداری ایران
- عونی، لیلا (۱۳۹۲). شناسایی عوامل موثر بر سودآوری بانکهای تجاری (مورد مطالعه: بانک رفاه). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- قره‌چمه، منیره؛ عبدالباقی، عبدالمجید؛ حمیدی‌زاده، محمدرضا. (۱۳۹۵). "عوامل و محرک‌های توسعه بانکداری الکترونیکی در ایران: مطالعه موردی بانک رفاه". فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۵، تابستان، صفحات ۱-۲۳.
- کیمیاگری، محمد علی. محمدجعفر امینی، محمد جعفر حمید طباطبایی آرانی لیلا حسینی (۱۳۹۴). مدل ریسک اعتباری بازپرداخت تسهیلات مشتریان اعتباری بانک (موردی حوزه شهرضا بانک ملی ایران. دانشگاه صنعتی امیرکبیر، دانشکده مهندسی صنایع و سیستم های مدیریت.
- مومنی منصور (۱۳۸۷). "مباحث نوین تحقیق در عملیات". انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۹.
- نورانی حسین (۱۳۸۵). تاثیر هموارسازی سود بر بازده شرکت ها. نشریه حسابداری.
- نورشاهی، کبری و حسن فرج اله زاده دهکردی، (۱۳۹۶)، اصول حسابداری ۲، تهران، انتشارات چاپ و نشر کتابهای درسی ایران.
- Abou El Sood, H. (2016). "Loan loss provisioning and income smoothing in US banks pre and post the financial crisis," International Review of Financial Analysis. Vol, 25, no. 64-72
- Acharya, V.V., Carpenter, J., Gabaix, X., John, K., Richardson, M., Subrahmanyam, M., Sundaram, R., Zemel, E., (2016). Corporate governance in the modern financial Sector. In: Restoring Financial Stability: How to Repair a Failed System. John Wiley & Sons Inc., Hoboken, NJ
- Adams, R., Mehran, H., (2017). Is corporate governance different for bank holding companies? Economic Policy Review: Federal Reserve Bank of New York 9, 123-142.
- Ben osman, D. Mersenie, F. (2015). "Income Smoothing by Economy Sector," Journal of Busines Finance and Accounting. vol, 3, No, 91-102.
- Bikker, J.A. and Metzmakers, P.A. (2015). "Bank Provisioning Behaviour and procyclicality" The Netherland Bank. October.
- Bowatir, A., Hasan, I. and Lozano – Vivas, A. (2016) Loan Loss provision decision: An empirical analysis of the Spanish depository institution. Journal of international Auditing and Taxation 14: 55-77.
- Burgstahler, D. and Dichev, I. (2015). "Earnings Management to Avoid Earnings Decreases and Loses". Journal of Accounting and Economics, No 24.
- Chen, p.k. Yang, D.C. Hu, M. (2014). "Income Smoothing and Firm Characteristics". Accounting Enquiries. Vol, 7, No, 1.
- Killy K. (2015). Regulation of Bank Capital and Portfolio. Journal of Finance. Vol. 35, N. 5, pp: 1235-1250
- Kuan. Hui Lee. (2011), "The world price of liquidity risk." Journal of Financial Economics. 99, Pp: 136-161.

- Laeven, L – and Majnoni, G.(2013). “ Loan Loss Provisioning and Economic Slowdowns: Too Much,Too Late?”. The World Bank, Washington, DC.
- Liu, Weimin. (2016), "A liquidity-Augmented Capital Asset Pricing Model," Journal of Financial Economics, 82. Pp: 631–671.
- Longstaff, F. (2014), Asset pricing in markets with illiquid assets, University of California, Los Angeles- Finance Area; National Bureau of Economic Research (NBER).
- Manoj Atolia, Tor Einarsson, Milton Marquis. (2011), "Understanding liquidity shortages during severe economic downturns." Journal of Economic Dynamics & Control, 35. Pp: 330–343.
- Markous. C. (2018), "How should liquidity be measured?" Pacific-Basin Finance Journal, 11. Pp: 45–59.
- Noura, Jamie John McNutt, Philip E.Strahan, Hassan Tehranian (2012), "Liquidity risk management and credit supply in the financial crisis." Journal of Financial Economics, 101.Pp: 297–312.
- Nourdon, K. Stown, M. (2017). “managerial Incentives for Income Smoothing Theory Bank Loan Loss Provision,” The Accounting Review.
- Paoula, J.A., Phillips, R.L. and Westfall, P.A. (2015). Markets vs. management: what ‘drives’ profitability? Strategic Management Journal 17, 653–664.
- Piqueira, N. (2006), Trading activity, illiquidity costs and stock returns, working paper, Princeton University, Social Science Electronic Publishing, Inc.
- Ramlall_, Indranarain (‘, ۲۰۱۷) Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Profitability in Taiwanese Banking System: Under Panel Data Estimation’, International Research Journal of Finance and Economics, ISSN 1450-2887 Issue 34 (2009)
- Rietveld, P., & schipper, Y. (2012). Explaining employment growth in small industrial enterprises: Dose policy matter?, Vrije university, Tinbergen Institute Amsterdam .
- Robinson, W. T. and J. Chang (2016). Are Sutton’s Predictions Robust? Empirical Insights Into Advertising, R&D, and Concentration. Journal of Industrial Economics, 44.4, December, 389-408.
- Rumelt, R. (2010). How much does industry matter? Strategic Management Journal 12, 167–185.
- Scherer, F.M. and Ross, D. (2017) Industrial Market Structure and Economic Performance. (3rd ed.). Houghton Mifflin, Boston, MA.
- Sterjuse Lountice.Ahmed,Carolyn Takeda, Shawn Thoma. (2018) Bank loan loss Provisions: a reexamination of capital management, earnings management and signaling effects. Journal of Accounting and Economics (28) : 1-25.